

Herman Vanderpoorten in de Belgische politiek 1949 - 1984

W. Prevenier

De politieke loopbaan van Herman Vanderpoorten vertoont een stevige interne logica. Voor de aandachtige toeschouwer zijn de vele paradoxen in zijn houding (Belg-vriendelijk flamingant, progressieve konservatief, anti-klerikale behoeder van kristelijke waarden) slechts schijn gestalten van een coherente persoonlijkheid. Candide en Voltaire tegelijk. 's Konings meest afstandelijke Brits-flegmatische informateur (in november 1981), maar tevens een joviale menselijkheid, zo intens dat het in zijn partij wel heel kil moest worden na zijn afsterven, dixit Hugo De Ridder in zijn doodsbericht. Cosmopoliet van allure, maar ook een der meest authentiek-Vlaamse, zelfs Pallieter-Liers-provincialistisch gestemde politici van zijn generatie.

Tot zijn 'who is who'-stramien herleid is de loopbaan van Herman Vanderpoorten zo klassiek als denkbaar mogelijk. Doctor in de rechten aan de Gentse Rijksuniversiteit in 1945, eerste politiek mandaat in 1949 als lid van de Antwerpse provincieraad, gemeenteraadslid van Lier (waar hij op 25 augustus 1922 geboren was) in 1959, volksvertegenwoordiger in 1961 en senator van 1965 (tot zijn overlijden), minister van Binnenlandse Zaken (19 maart 1966 tot 17 juni 1968), minister van Justitie (26 januari 1973 tot 25 april 1974 in de regering Leburton, en opnieuw 25 april 1974 tot 3 juni 1977 in de regering Tindemans), vice-premier en minister van Justitie en van Institutionele Hervormingen van 18 mei tot 22 oktober 1980 in de regering Martens III, burgemeester van Lier vanaf 1 januari 1983, minister van staat op 3 december 1983. Voegen we er nog aan toe dat hij de zoon was van Arthur Vanderpoorten, eveneens liberaal politicus, minister in 1939-1940, overleden in het concentratiekamp van Bergen-Belsen op 3 april 1945.

Een verhaal van een opportunistisch ontlenen van de vaderlijke lauwerkrans is er nochtans niet bij. Het is de liberale partij zelf die Herman in 1949 kwam smeken het politiek vacuüm in het Lierse op te vullen.

Wel was de zoon zijn leven lang een groot bewonderaar van de vader. Het voortzetten van diens geestelijke habitus en diens opvattingen was, naar eigen zeggen, een der hoofdmotieven van zijn politieke ambitie. Eén zelfde afkeer voor alle vormen van onverdraagzaamheid, één zelfde afkeer van een totalitaire-autoritaire staat, waarvan Nazi-Duitsland beider afschrikwekkend voorbeeld was, één zelfde liefde voor de rechten der Vlamingen, maar dan wel binnen de structuren van een Belgische natie.¹ Zoals zijn vader reeds in 1937 een brugfiguur was door een onderwijswet te realiseren die als voorloper en aanzet van het Schoolpakt van 1958 kan gezien worden, werd Herman, naar diens snit, het prototype van de verdraagzame politicus, op wiens diplomatie werd beroep gedaan op de delikate en beslissende momenten dat partij en natie op springen stonden.

Voor de principes was hij de, in de nobele betekenis van die term, behoudende voortzetter van de opvattingen van zijn vader. Een zin als deze uit *Het zomert in Vlaanderen* van 1937 door

Arthur Vanderpoorten had twintig jaar later uit Hermans pen kunnen vloeien: «Een ultramontaansch of een Hitleriaansch Vlaamsch Vlaanderen schrikt ons evenzeer af als een franskiljonsch België».² Dit voor de doeleinden. Voor de weg naar dat doel koos Herman stellig niet het gemakkelijkste pad. In 1957 volgde hij de zieke en spoedig daarna overleden Victor Sabbe op als voorzitter van het Liberaal Vlaams Verbond. Dat was niet de eenvoudigste springplank voor een snelle carrière in een liberale partij die toen, zowel nationaal als in Vlaanderen, totaal gedomineerd werd door strak unitaristische figuren, zonder enig begrip voor, of kennis van, Vlaamse beweging en Vlaamse eisen; heel wat Vlaams-liberale parlementairen, zoals baron Paul Kronacker of Henri Liebaert stamden uit een onverdacht francofone bourgeoisie. Het klimaat van toen werd later door Vanderpoorten in ironische anecdotes gememoreerd. Zoals die over Liebaert, als beheerder van *La Flandre Libérale*, rond 1944 Herman Vanderpoorten en enkele medestanders na een Vlaamse studentenactie rond de Gentse Ancienne Belgique-schouwburg op het matje roepend, maar bijdraaiend toen hij zich realiseren ging dat de snode leider liberaal èn zoon van Arthur Vanderpoorten bleek te zijn.³ Minder leuk, in het begin der jaren '60 toen op een tuinfeest ingericht door een prominent franssprekend Vlaams liberaal politicus, Herman Vanderpoorten wegens zijn LVV-principes als enig Vlaams parlementair ostentatief niet uitgenodigd werd, waarop dan ook door enkele van zijn politieke vrienden met een niet mis te verstane afwezigheid geposteed werd.

De uitbouw van het LVV tot een effectieve Vlaamse drukingsgroep

Niet enkel de menselijke omgeving was ongunstig voor wat Vanderpoorten zich anno 1957 tot doel stelde: het opwekken van het LVV uit zijn naoorlogse lethargie. Ook het moment bleek slecht gekozen. Een liberaal-socialistische regering was toen aan de macht op grond van het cement van de verdediging van het rijksonderwijs en van enkele andere 'vrijzinnige' componenten. Volkomen ongepast om wat dan ook van Vlaamse problematiek aan de orde te stellen, door de 'linkse' politici toen nog totaal geassocieerd met Duitsgezindheid en enkel geschikt om in de kaart van de CVP te spelen, die toen net een aantal min of meer door de collaboratie 'verbrande' politici aan het recupereren was, het anti-imago dus van dat van BSP en liberalen.

Vanderpoorten zou in 1957 stellig niet aan de heropbouw van het LVV begonnen zijn, indien hij zich toen niet geruggesteund wist door enkele overtuigde Vlaamse liberale vrienden, medestudenten uit Gent, zoals Frans Grootjans en Karel Poma, en figuren uit het iets vroegere of iets latere Gents studentenliberalisme als Albert Maertens en Piet Van Brabant. Dat deze laatsten ook sleutelposities gingen bekleden in de Vlaamsgezinde liberale krant *Het Laatste Nieuws* (en Grootjans in *De Nieuwe Gazet*) is een niet te versmaden structurele factor geweest in het succes van het herboren LVV. Het is nauwelijks een geheim dat Albert Maertens op diskrete, maar efficiënte wijze, als oudste van het groepje, in zijn machtspositie van krantendirecteur, via zijn pers en via het LVV, stap voor stap Vlaamse standpunten wist door te drukken in de daarvoor weinig toegankelijke liberale partij. Hierdoor evolueerde het klimaat tussen 1957 en 1966 dusdanig dat in 1966 de twee topfiguren van het LVV, Vanderpoorten en Grootjans, als ministers in de regering Vanden Boeynants konden stappen, niet langer, zoals Julius Hoste, vóór W.O. II, als een vriendelijk schouderklopje voor de Vlaamse liberalen, of (zo dacht althans de partijleiding toen) als gijzelaars van een fundamenteel francofone partij, doch als volwaardige medespelers èn als vertegenwoordigers

van een virtuele Vlaamse vleugel, zij het nog steeds binnen de unitaire partij.

In een terugblik van 1973 getuigt Herman Vanderpoorten dat hij het LVV niet enkel als zijn «natuurlijke politieke wieg» zag, maar ook dat hij toen wel degelijk, met Grootjans en de anderen, een scenario van machtsverwerving uitstippelde, door niet enkel meer denkwerk en moties te produceren, maar door het LVV «slagvaardiger en indringender te maken», «als werkelijk politieke drukkingsgroep op te treden», en door echt te gaan «wegen op de liberale partij», waarin «het verpletterend overwicht van de franstaligen zich dag na dag liet voelen».⁴ De zelf-analyse lijkt me correct.

In zijn eerste speech in het Parlement, in 1961, bepleitte Vanderpoorten de noodzaak van het vastleggen van de taalgrens, waarin hij zoals zijn vader, hét middel zag voor het opvangen der communautaire spanningen. In dezelfde lijn van wederzijds begrip ligt één van zijn toenmalige wetsvoorstellen ter intensifiëring van het tweedetaal-onderwijs vanaf het eerste leerjaar. Heel spoedig ontpopte hij zich in de Kamercommissie voor Binnenlandse Zaken tot advocaat van de taalgrens-formule. Zijn deskundigheid én zijn tactische handigheid bleken toen hij in november 1961 het wetsontwerp terzake van minister A. Gilson in de Commissie niet alleen wist te amenderen met een artikel over de overheveling van de Voer naar Limburg, maar daar bovendien een eensgezindheid (ook van de Luikse socialisten) wist over af te dwingen. Dat het nadien in openbare zitting misliep, en dat voor de Voer door de Vlamingen Komen-Moeskroen dienden ingeleverd als wisselmunt, was niet Vanderpoortens schuld en zeker niet zijn scenario.⁵

Op 16 januari 1966 stond Vanderpoorten voor wellicht de moeilijkste opdracht van zijn loopbaan, namelijk uitleggen aan zijn LVV achterban waarom hij zich enkele dagen voordien neergelegd had bij het zogenoemde taalvergelijk van de PVV te Luik. Dit vergelijk voorzag immers voor Vlaanderen vrij negatieve elementen: de uitbreiding van zekere faciliteiten in dertien gemeenten rond Brussel, evenals een herverkavelingsplan voor de Brusselse agglomeratie, de organisatie van transmutatieklassen, de administratieve terugkeer van de Voergemeenten naar de provincie Luik, met behoud weliswaar van het taal- en schoolregiem dat ze door het amendement-Vanderpoorten in 1962 gekregen hadden. Dat laatste was voor de LVV-voorzitter stellig psychologisch het meest vernederende punt. Voor de andere pleitte hij verzachtende omstandigheden: het onthaalregiem en de uitbreiding der Brusselse agglomeratie werden pas effectief na verloop van vijf jaar en op voorwaarde dat de Brusselse politici van Brussel een voor Nederlands- en Franssprekenden open agglomeratie hadden gemaakt, en er in Brussel een volledig onderwijsnet in het Nederlands was opgericht geworden. Het grote excuus echter luidde dat het een noodgedwongen compromis was tussen Vlaamse, Brusselse en Waalse liberalen, nodig om in de Commissie Vranckx een algemeen Belgisch akkoord te kunnen bereiken. Vanderpoortens thesis, in zijn *oratio pro domo* op het LVV, was dat de Vlaamse liberalen bereikt hadden wat haalbaar was bij de francofone liberalen, namelijk dat deze laatsten zich neerlegden bij een Nederlandstalig onderwijs te Brussel van laag tot hoog, en bij de homogeniteit van de twee taalgebieden. Eén groep binnen het Vlaamse liberalisme heeft hij toen niet kunnen overtuigen, het Willemsfonds, waarvan voorzitter A. Verhulst een scherpe afwijzing debiteerde mede in naam van erevoorzitter Hans Van Werveke. Indien wij, als medespelers van toen, het gebeuren met de afstand der jaren thans beoordelen dan blijken zowel het Willemsfonds- als het Vanderpoorten-standpunt hun interne logica te bezitten, respectievelijk die van een Vlaamse drukkingsgroep voor wie toegevingen rond Voer en Brussel uit den boze waren, als die van een politicus die een compromis beoogt met het oog op volgende politieke stappen. Tweemaal gaf Vanderpoorten in zijn speech zijn

tactiek trouwens bloot. Ten eerste: «men mag toch niet vergeten dat wij in de PVV geen meerderheid uitmaken». Ten tweede, dat hij hoe dan ook wenste voort te leven in één liberale partij; apart optreden als liberale parlementairen wenste hij toen niet, want «wanneer men de nationale partijen splitst, dan splitst men België».⁶ Wie zal nu nog bewijzen of Vanderpoorten toen een eigen Vlaamse PVV inderdaad mentaal uitsloot, of enkel tactisch, terwijl het reeds in zijn scenario stond, voor later ? Ironisch verwijzend naar de anecdote van daarnet over Liebaert, zou men kunnen stellen dat Vanderpoortens bocht over de Voer ook hem geen windeieren legde, want enkele weken later werd hij minister voor Binnenlandse Zaken. In de politiek zit men immers steeds in verschillende cirkels tegelijk, en in elk van die cirkels moet men een specifieke tactiek opbouwen. Door de weg te effenen voor een ministerschap met werkelijk Vlaamse liberale macht (samen met F. Grootjans, Willy De Clercq en A. De Winter) stelde de politicus Vanderpoorten dat het uitoefenen van Vlaamse macht belangrijker was dan het opeisen ervan.

Een Vlaams minister van Binnenlandse Zaken

Het belangrijke van de episode van Vanderpoortens ministerschap, in 1966-1968, is inderdaad dat het voor het eerst na W.O. II aantoonde dat Vlaamse liberalen wel degelijk een Vlaamse politiek kunnen bedrijven op regeringsniveau. De vorige regering had weliswaar taalwetten doorgedruwd, maar dat bleven dode letters indien er geen uitvoeringsbesluiten op volgden. Daarvoor zorgden Vanderpoorten voor de administratieve sector en Grootjans als minister van Onderwijs, hoewel hun premier (Vanden Boeynants) deze zoals alle taalkwesties het liefst in de koelkast had gehouden, en ondanks felle oppositie in eigen, franstalige, liberale gelederen. Op 24 november 1966 verdedigden Vanderpoorten en Grootjans met brio hun koninklijke besluiten voor de Commissie-Meyers; op 27 november stemde de Brusselse PVV een felle anti-motie die zelfs de wet van 1962 tot nul wou herleiden; op 3 december verschenen de besluiten in het staatsblad, net op de verjaardag van een weinig enthousiaste PVV-voorzitter O. Vanaudenhove, zoals Vanderpoorten met zijn milde ironie graag placht te memoreren. Grootjans, zou in dezelfde lijn, met het rapport-Kint in de hand, te Brussel een reeks nederlandstalige scholen oprichten.

Dat de Volksunie, bij monde van Wim Jorissen, in die dagen vond dat de minister te zwak optrad in het doen naleven der taalwetten, is logisch in vu-perspectief, en vond overigens tegengewicht in de mening van de wallingant Fr. Perin, die Vanderpoorten «plus radical que ses collègues de la Volksunie» vond.⁷

Wel heeft Vanderpoorten in die jaren, en dat is tot aan zijn dood zo gebleven, steeds geponeerd dat hij België gaaf wou houden bij een maximale ontplooiing van de eigenheid der gemeenschappen. Dit *Leitmotiv* verklaart dat *Le Monde* hem in 1973 «plus belge que flamand», vond.⁸ Deze houding verklaart waarom hij met enige hoop op 20 oktober 1966 de Commissie-Meyers installeerde als «Nationale Commissie voor de verbetering van de betrekkingen tussen de Belgische taalgemeenschappen», al was hij lucied genoeg te beseffen dat de pers dit orgaan meteen omdoopte tot Commissie-Vanderpoorten, zodra bleek dat ze tot mislukken gedoemd was.

Op weg naar een Vlaamse liberale partij

Op 7 februari 1968 viel de regering Vanden Boeynants-De Clercq over de Vlaamse eis tot overheveling van de Franstalige universiteit Leuven naar Wallonië, in een althans door de regering onvoorziene communautaire stroomversnelling. Wie ze helemaal niet voorzag maar ook in het geheel niet zien wou was PVV-voorzitter O. Vanaudenhove, de succesrijke vernieuwer van zijn partij in pluralistische zin in 1961, maar tevens unitaristisch fundamentalist, die in 1968, midden in de universitaire revolutie tegen autoritaire structuren en tegen Vlaamse minorisering, zich tactisch volkomen vergiste door te denken dat op dat precieze moment nog een Belgisch-unitaristische kiesstrijd kon gevoerd worden, aldus een unieke kans missend om toen een voor liberale ideeën vatbare jeugd te winnen. In plaats van de verwachte winst viel de PVV terug, en in juni 1969 trad Vanaudenhove ontgoocheld terug als voorzitter.

Vanaudenhoves rechtlijnig Belgicisme kan enkel begrepen worden vanuit de francofone leefwereld van een Vlaams-liberale bourgeoisie. Ook Vanderpoorten wou toen België vrijwaren, maar *mét* realisatie van heel wat Vlaamse eisen: inperken van Brussel, pariteit in Brussel voor de Vlamingen, verplicht Nederlands in de Vlaamse ondernemingen. Een volwaardig statuut voor de Nederlandstaligen binnen België was, van in de Lierse huiskring van zijn jeugd, zijn diepste overtuiging. Zijn enige twijfel betrof de te volgen tactiek. Hij, en zijn medestanders in het LVV, moesten rekening houden met de anti-stromingen in de eigen PVV, maar ook met het gevaar van een stroomversnelling door te dicht aan te leunen bij extremisten die een onafhankelijk Vlaanderen beoogden. In 1966 (congres van Luik) was zijn vrees nog zo groot dat de Belgische reflex de Vlaamse domineerde. Op het LVV-congres van mei 1968 zat Vanderpoorten meteen op de diapason van de Vlaamse drukkingsgroepen, en nam het congres de standpunten over van de 5-novemberbetoging (1967) van het Overlegcentrum van Vlaamse Verenigingen. Het gevaar voor extremisme was denkbeeldig gebleken, want ook op dat forum waren de radicale eisen gemilderd door de inbreng van Willemsfonds en Vermeylefonds.

Op de golven van de algemene evolutie naar communautarisering van het land evolueerden tussen 1968-1973 de klassieke Belgische partijen eveneens naar een opsplitsing in volwaardige vleugels en vervolgens onafhankelijke Vlaamse, respectievelijk Waalse, partijen. Dat Vanderpoorten dit proces voor de PVV, vanuit zijn commandopost van LVV-voorzitter (1969-1973), sterk heeft bevorderd is niet in strijd met zijn weigering daartoe uit 1966. De kaarten lagen nu geheel anders. Wanneer hij in 1971 pleit voor een herstructurering der PVV, met behoud van de nationale partij, kan hij inderdaad stellen: «ik heb altijd volgehouden dat een politieke partij het spiegelbeeld moet zijn van 's lands structuur».⁹ En op het LVV, op 23 april 1972, enkele dagen voor de formele installatie van de Vlaamse PVV, op 5 mei: «Wij willen de Vlaamse PVV een reeks eigen bevoegdheden geven om aan de huidige landsstructuren te beantwoorden, maar wij hebben niet te vergeten dat de nationale PVV-PLP eveneens hare bevoegdheden behoudt».¹⁰ Vanderpoorten was namelijk nog steeds beducht voor verregaand federalisme en economische decentralisatie en hield het liever bij regionalisatie en kulturele autonomie.¹¹ Dat het overkoepelende 'nationale' PVV-bestuur, gedurende heel wat jaren verzinnebeeld door een nationale voorzitter, Pierre Descamps, een charmante doch politiek vrij kleurloze persoonlijkheid, niet veel zaaks is geworden, lag in een logica der dingen, waarbij Vanderpoorten zich, allicht met zijn bekende weemoed, gelaten heeft neergelegd.

Dit vernederlandsingsproces der partij is niet slechts de vrucht van een theoretische visie, maar ook van een reeks pragmatische uitdagingen. De felle onverdraagzaamheid - en gelet op de afloop, kortzichtigheid - van de Brusselse PVV-federatie om op de Brusselse kandidatenlijsten voor de verkiezingen van 1961 te weigeren behoorlijke plaatsen voor Vlamingen te reserveren, leidde niet enkel tot het niet onopgemerkte ontslag uit de PVV van Albert Maertens, maar ook tot een felle diatribe van Herman Vanderpoorten tegen de Brusselse federatie. Op de LVV-jaarvergadering van 24 maart 1963 laat Vanderpoorten een scherp protest horen tegen de visie van voorzitter Vanaudenhove die aan het LVV zijn rol van Vlaamse drukkingsgroep op de partij wil ontzeggen. Het bewijs dat het LVV die rol in de praktijk inderdaad geleidelijk met succes is gaan spelen, wordt geleverd na de verkiezingen van 1968 toen de nationale coöptatie van LVV-voorzitter Karel Poma erg bedreigd werd door een vrij onbekend Westvlaams partijlid, waarvan de LVV-sympathieën minder helder waren, om het met een understatement te formuleren. Dat Vanderpoorten toen Poma doordrukken kon, bewijst een impact dat meer naar de toekomst dan naar het verleden verwijst.

Op het PVV-congres van 7 en 8 juni 1969 weten de LVV'ers de pariteit van Nederlands- en Franstaligen in de partijstructuren in te voeren, en zelfs een soort alarmbel waardoor één derde der leden van het partijbureau minorisering (van hun taalgroep) kunnen voorkomen; deze eis was mooi voorbereid op het LVV-congres van 1968, toen nog maar eens door Vanderpoorten ten aanzien van Vanaudenhove onderstreept werd dat het LVV geen Vlaamse vleugel is van de PVV.¹² Deze gematigde taal kon niet voorkomen dat de Vlaamse liberalen geen pariteit kregen op de lijsten in Brussel, en dat ze daar op 5 december 1969 de Blauwe Leeuwen oprichtten. Ze kon evenmin beletten dat het op het PVV-congres van 20 en 21 maart 1970 tot een felle botsing kwam tussen de francofone liberalen en Vanderpoorten; het conflict was zo bar dat de Vlaamse PVV'ers zich toen in een aparte vergadering verzamelden en een eigen Vlaams politiek platform over Brussel redigeerden, waarin Brussel beperkt zou blijven tot de negentien gemeenten, twee cultuur-commissies opgericht zouden worden met werkelijke macht, en een paritaire agglomeratieraad. Dat was het programma van de toenmalige Vlaamse drukkingsgroepen. Op dit congres heeft Vanderpoorten zich ontpopt als de aanbrenner van een radikaal-Vlaams standpunt, toch wel heel uitdagend voor een vergadering die in 1966 nog tot zulke compromissen bereid was. Hij was toen geen brugfiguur, integendeel een ware *challenger*. Hij had het geluk naast zich een bekwaam tacticus te hebben, Willy De Clercq, die over een enorm prestige beschikte bij de Walen door de tijdens zijn ministerschap bewezen economisch-financiële deskundigheid, en die, samen met de Luikenaar Jeunehomme, er in geslaagd is de francofonen er toe te brengen zich neer te leggen bij het standpunt der Vlaamse PVV'ers, af te zien van een compromisgging zoals in Luik '66, en dus akkoord te gaan met de feitelijke opsplitsing van de oude eenheidspartij.¹³

Vanderpoortens hulp bij de realisatie van de kulturele autonomie

Buiten de beperkte problematiek van de eigen partij, heeft Vanderpoorten in deze fase ook een fundamentele stempel gedrukt op de evolutie der Vlaamse Beweging in ruimere zin. Een federaal België bleef dan weliswaar als dusdanig een voor hem ongewenste utopie, de kulturele autonomie, namelijk «de grote taal- en cultuurgemeenschappen in België erkennen en hen de middelen geven om zich op de meest volledige wijze te ontwikkelen lijkt mij geen onvaderlandse daad te zijn»¹⁴, zo formuleerde hij het reeds op 7 november 1968, op de J.F. Willems-hulde van het Willemsfonds, toen hij net minister-af was, en hij weer vrij uit zijn rol van LVV-voorzitter kon spelen, niet langer beperkt door de verbale discretie of de onmacht

die het lot zijn van ministers in functie, althans zolang ze niet van plan zijn hun regering te doen struikelen.

Op een driedubbele wijze loopt Vanderpoorten in die speech vooruit op de plannen van de toenmalige regering Eyskens-Cools die deze materie aan de orde had gesteld, en wel door een eigen Vlaams-liberaal geluid te produceren, dat nadien fundamenteel de zaken in een specifieke richting zal sturen. Vooreerst inzake de definitie van de kulturele autonomie, namelijk vrije ontplooiing van de beide kulturele persoonlijkheden op het stuk van onderwijs, volksopleiding en cultuurleven. Ten tweede door aan te kondigen dat de liberalen best wilden meewerken om de vereiste twee derden meerderheid te bereiken, maar dat het dan ook beter zou zijn het beginsel van de kulturele autonomie in de grondwet in te schrijven. Ten derde dat de liberalen in deze kwestie goed uit hun ogen moesten kijken voor de bescherming van de ideologische en filosofische minderheden.

Dit laatste thema is in de daaropvolgende maanden in essentie door het hoofdbestuur van het Willemsfonds uitgediept. WF-voorzitter A. Verhulst werkte daartoe een cultuurpakt-ontwerp uit, waarvan hij de idee lanceerde in *Het Laatste Nieuws* (11 mei 1971), en waarvan hij de bal van de politieke verwezenlijking vervolgens doorspeelde naar de Vlaamse PVV.¹⁵ Vanderpoorten heeft als voetbalspecialist de pas voortreffelijk genomen, door tijdens de parlementaire discussies de stemmen van zijn partij op een schoteltje aan premier Eyskens aan te bieden, op voorwaarde van het gelijktijdig paraferen van een cultuurpakt, dat in detail de maatregelen tegen minorisatie opsomde. De parafering greep plaats op 15 juli 1971. Ten tweede male op korte tijd (na 1970) hadden Vanderpoorten, Grootjans, De Clercq en de andere Vlaamse liberalen hun politieke macht, hun vindingrijkheid en tactische superioriteit op hun Waalse partijgenoten gedemonstreerd. De Vlaamse PVV kon nu probleemloos op eigen vleugels opstijgen.

Nadat hij op 23 januari 1973 minister van Justitie was geworden trad Vanderpoorten ten tweede male, en nu, zoals blijken zal, definitief af als voorzitter van het LVV. Hij moet dat laatste voorvoeld hebben, want ik proef in de toon van zijn afscheidsspeech een mengeling van de bij hem steeds onderhuids aanwezige weemoed over de volbrachte taak, maar ook een groot enthousiasme over een nieuw interesse-domein dat in de komende jaren het zijne zou worden, de vele facetten van het recht, die hem al vele jaren boeiden en waarin hij zich nu eindelijk zou uitleven.¹⁶ Ik denk niet mij te vergissen door te stellen dat Vanderpoorten begin 1973 voor zichzelf de bladzijde van de Vlaamse Beweging omsloeg. De essentie was voor hem bereikt. Verdere, onbekende, ontwikkelingen maakten hem bang, alvast niet enthousiast, zoals blijken zal wanneer hij in 1980 een lange zomer lang door de ironie van het lot aan zijn geliefd ministerie van Justitie ook nog dat van Institutionele Hervormingen zal moeten koppelen. Een balsem op zijn afscheid van het LVV, begin 1973, was het feit dat Frans Grootjans tegelijk voorzitter van de Vlaamse PVV werd, «met wie ik een politieke symbiose heb tot stand gebracht, die ik nooit zal vergeten». De Vlaamse problematiek achtte hij in Grootjans' liberale handen veilig.

Vanderpoorten en de bescherming van de privacy

Het staat buiten kijf dat de nieuwe minister van Justitie in 1973 in een soort euforie zijn dagtaak aanvatte. Dit blijkt ten overvloede uit de vele, lange interviews die hij in 1973 en daarna aan tal van kranten en weekbladen toestond.¹⁷ Dat enthousiasme hoeft niet te verbazen. In 1973 leek in West-Europa nog alles mogelijk, de crisis was nog net niet begonnen, de nadagen van de mentale

revolutie van 1968 hadden de scherpste kantjes ervan afgevild, maar tevens de hoop rechtop gelaten dat de *permissive society* mits wat redelijkheid tot een goede liberale samenleving kan omgebogen worden, waarin het goed leven is voor onbekrompen, vrijdenkende burgers.

Eigenlijk was het in 1973 niet de eerste keer dat Vanderpoorten als beleidsman geconfronteerd werd met de plaats van het individu in de samenleving en in de staat. Als minister van Binnenlandse Zaken (1966-1968) werd het grootste deel van zijn energie weliswaar opgeslorpt door de problemen van de staatshervorming en de Vlaamse eisen, maar toch stelde zich voor hem ook bij herhaling de kwestie van de openbare orde. Als hoofd van de ordediensten en als goed jurist wou hij van de staat een efficiënte politie-agent maken, maar dan wel een die zich niet blind staart op «gezag om het gezag», maar een die wijs geworden is door «les choses de la vie», en slechts vrijheid gaat inperken als de vrijheid van anderen bedreigd is. Deze visie verklaart waarom hij bij zijn aantreden als minister enerzijds verklaart: «Ik juich vreedzame betogingen toe. Maar van brutaliteit ben ik wars. Ik zal er de hand aan houden dat de actie van groepen die het geweld uitlokken onmogelijk wordt gemaakt. De Vlamingen moeten overigens met stijl leren betogen»¹⁸, en anderzijds enkele dagen later, op 17 april 1966, een Borms-betoging te Merksem, die door de burgemeester was verboden, toch laat plaats vinden onder deskundige rijkswachtbegeleiding, in de idee dat een minister beter niet verbiedt, maar zorgt dat de ordehandhavers hun taak aankunnen. Het moet deze verlichte beleidsman droef te moede hebben gestemd dat twee maand later precies in zijn woning door onbekenden een traangasbom werd gegooid, die zijn kinderen had kunnen treffen. Ik herinner me ook nog uit contacten met hem als Willemsfonds-secretaris in 1968 hoezeer het hem ontstemde dat een aantal studentenleiders, geteleguideerd vanuit Praag of Moskou, zoals zijn inlichtingendiensten het hem bij herhaling onthulden, hun acties rond Leuven-Vlaams contamineerden met extreem-linkse actiepunten, die het door hem bewonderde parlementaire bestel en liberaaldemocratisch samenlevingsmodel in vraag stelden. Hij zag er de dreiging in van een herhaling van het verafschuwde totalitair avontuur van Nazi-Duitsland.

Toen hij zijn ambtsperiode als minister van Justitie in 1973 aanvatte was het probleem van de openbare orde nog steeds aktueel, en was er nog steeds een wetsontwerp-Vranckx hangende, om de wet tegen de private militias van 1936 aan te passen; Vanderpoorten had ervaren hoe moeilijk het was met die wet op te treden tegen organisaties die geen enkele hiërarchie vertoonden. Daarom ook verdedigde hij de these dat de term 'organisaties' best vervangen zou worden door het ruimer begrip 'groep' om zo te kunnen optreden tegen de vele nieuwe vormen van geweld of van verstoren der orde.¹⁹ Door zijn wet van 2 juli 1975 voorzag Vanderpoorten zwaardere bepalingen ter bestraffing van roofovervallen en gijzelingen (doodstraf mogelijk), en tevens reglementeerde hij de wapenhandel. Met zijn befaamd relativisme bestempelde hij toen overigens «geweld veel gevaarlijker dan een naakte vrouw». Hij wou hiermee het gebrek aan logica aantonen van een wetgeving die toelaat geweld te laten zien en beschrijven, maar niet na te doen, en anderzijds de liefde te bedrijven, maar niet te beschrijven.²⁰

Er is overigens een niet onaardig verschil in tonaliteit tussen Vanderpoorten als aantredend minister van Binnenlandse Zaken (in 1966) en van Justitie (in 1973), en dat heeft dan te maken met de geëvolueerde uitdaging van het sociologisch kader, maar ook met het klassieke milder en relativistischer worden naarmate de jaren des levens vorderen. In 1966 wou hij van boven uit het geweld aanpakken, en het individu er tegen beschermen. In 1973 vertrekt hij van uit dat individu dat kans tot betere zelfontplooiing moet krijgen, en zelf «de zingeer van zijn bestaan en van zijn geluk» moet worden.²¹ Die zelfontplooiing is voor hem de hoeksteen van een welbegrepen liberalisme, een veeleisende levenshouding, vermits ze de mens verplicht telkens weer zijn verantwoordelijkheid te nemen, te streven naar bevrijding aan druk van

rondom, te ontplooiën zonder het gemakkelijk houvast van dogma's, en zonder alle heil te verwachten van staat en overheid.²² Als beleidsman neemt hij zich voor te streven naar het realiseren van wetten waar een stukje geluk aan vast zit.

Wanneer men hem op 20 februari 1973 in de Kamer ondervraagt over de voorlopige hechtenis, en het recent voorbeeld van dr. Peers in verband met diens abortus-zaak citeert, wijst hij natuurlijk op de scheiding der machten, die hem belet te interfereren in de activiteiten der parketten, maar tevens op zijn intentie om de wet op de voorlopige hechtenis te wijzigen, in die zin dat voor een beklagde de vrijheid de regel, de hechtenis de uitzondering blijft. De rechters zijn dan al te zeer in de verleiding gebracht om de voorhechtenis als een minimum voor de echte uitspraak te gaan zien, een voorschot op de eigenlijke straf. Ondanks deze dwangpositie waren er tussen 1963 en 1968 zowat 3.000 gevallen van onwerkdadige hechtenis, dit wil zeggen voorarrest dagen die achteraf niet door de rechter bekrachtigd werden.²³ Op 8 maart 1973 keurde de Kamer eenparig Vanderpoortens wetsontwerp goed waardoor de onderzoeksrechter vrijlating kan verlenen zonder dat de procureur hiertegen in beroep kan gaan, een aanhoudingsbevel de belangrijkste motieven hiervoor moet expliciteren, en bij onrechtmatig vasthouden schadevergoeding kan geëist worden. Een aantal parketten gingen slechts schoorvoetend op de nieuwe weg mee, en er moesten zelfs arresten van het Hof van Cassatie aan te pas komen op 19 juni 1973 en 5 maart 1974. Dat alles tenslotte op dit en vele andere terreinen binnen de plooiën is gaan vallen, ligt aan het grote wederzijds respect van Vanderpoorten en de magistraten. Hij respecteerde hun onafhankelijkheid; zij, vooral de jongeren onder hen, werden diepgaand beïnvloed door Vanderpoortens visie op individu en persoonlijke vrijheid. Terecht kon de minister hopen dat «ze niet loutere toeschouwers, maar acteurs van een echte omwenteling» zouden worden.²⁴

Reeds als parlementair had hij een wetsvoorstel bedacht op de bescherming van het privé-leven (26 januari 1972). Als minister droomde hij van een 'Habeas mentem', zoals in Aldous Huxley's *Brave New World*. Hij doelde op het indijken van af luisterpraktijken, op het gebruik van foto's of films zonder instemming van de afgebeelde personen, maar vooral op misbruiken met het Rijksregister, de registratie van personalia in databanken, waarop gemeenten maar ook politiediensten zich eerlang zouden aansluiten, de bescherming ook van het medisch geheim. In 1975 en 1976 was hij nog steeds actief bezig met zijn 'ontwerp op de privacy', legde hij het voor aan een interministeriële Commissie van Wetenschapsbeleid, aan de conferentie van Europese ministers van Justitie, dacht hij aan herziening van art. 22 van de grondwet over het briefgeheim, de Raad van State gaf advies, en in februari 1976 was de ministerraad akkoord om het voorontwerp aan het Parlement voor te leggen.²⁵ Vanderpoorten had, op verzoek van de ministerraad, hard gewerkt aan een tekst ter bescherming van privacy, onder meer bij databanken, en had de andere ministers om hulp gevraagd terzake, elk op hun domein. Zijn tekst was vrij verregaand, maar heeft de eindmeet niet gehaald. De latere wetten, zoals die van 8 augustus 1983, en een ontwerp-Gol goedgekeurd in de ministerraad van 24 januari 1986, beschermen het privé-leven niet in de mate dat Vanderpoorten het toen had gewenst en geformuleerd.

Vanderpoorten tegenover de staat en andere zedenmeesters en zedenprekers

De golfengte waarop de Justitie-minister zich het vrolijkst kon maken is die van het sarcastisch afrekenen met het slag konservatieven dat hij als zovele Tartuffes doodverfde, die

van het genadeloos blootleggen van het obscurantisme der dubbelhartigen. Aan deze bron danken we, naast vele andere, een van zijn meest ironische teksten over de monokini en haar grenzen, en de discriminatie in dat verband van de vele Belgen die toevallig geen kustbewoners zijn, tekenende uitlaatklep voor een honorabel man die hierover een parlementaire vraag stelde toen hij, in 1981, minister af was, en druk doende aan een zwaarwichtig verslag voor de Commissie van Justitie, over een betwisting van de taalwetten door het Hof van Cassatie, dat in de pers geen weerklank kreeg, in deze intellectuele *Spielerei* verpozing zocht.²⁶

Hij wou, in 1973, aan zijn beleid meteen een nadrukkelijke signatuur van *open society* meegeven, met interesse voor de resocialisering van gevangenen, voor de begeleiding van moeilijke jongeren, voor de emancipatie van de vrouw, voor de ongehuwde moeders en de natuurlijke kinderen. Voor het eerst stond het abortus-vraagstuk in de regeringsverklaring, en het is treffend dat hij in dit verband meteen de kloof aanklaagt tussen wet en werkelijkheid, en vooral de schuldvraag legt bij degenen die nu schrikken voor de «gevolgen van een jarenlang obscurantisme», waarin seksuele voorlichting en opvoeding, en informatie over contraceptie, als vies werden getaxeerd. Tot de tegenstanders van elke vorm van liberalisering zegt hij verwijtend dat ze «de mentaliteit van deze tijd als louter decadent afschilderen», maar dat ze geen stap verzet hebben om het seksueel leven en het liefdesleven van de mens tot een bron van geluk te maken. En meteen laat Vanderpoorten zich verleiden tot een stukje weemoedig proza over vervlogen geluk, waarvan hij hoopt dat het terugkomen zal: «Ik zeg niet dat weldra zou moeten overgegaan worden tot het ontluisteren van wat wij in onze jeugd langs de paden van de experimentele geneugten hebben mogen ontdekken, wijl wij met tastende hand de lokkende dij beroerden, een oorlel likten bij wijze van voorschot op hetgeen komen zou, of aarzelend enig schaamtehaar stroelend door onze vingers lieten glijden».²⁷ Mochten de fatsoenrakers van Pro Vita hem van enig anarchisme verdacht hebben, dan was het er alvast een van de heel tedere soort. De volzin tekent ten voeten uit het verdraagzaam maatschappijbeeld dat Vanderpoorten voor ogen stond.

Het bleef niet bij dromen. Met groot respect voor intelligente politieke tegenspelers, en vooral na via specifieke commissies de dossiers ten gronde uitgebeend en wetenschappelijk-juridisch uitgediept te hebben - hij zal harde woorden over hebben voor de snel in elkaar geknutselde wetgevende arbeid van latere regeringen - haalde de Minister heel wat nieuwe, ethische, wetten doorheen de parlementaire klippen. Van 29 juni 1973 dateert een wet waardoor de minderjarigheid van zwaar mentaal gehandicapten gerechtelijk kan verlengd worden, zodat de ouders over de persoon en de goederen van deze minderjarigen kunnen blijven waken, zonder de zware procedure van de onbekwaam verklaring te moeten voeren. Vanderpoorten was trouwens ook zeer bekommerd over de adoptie van ongewenste kinderen, en was er niet voor te vinden dat de moeder meteen na de geboorte afstand zou kunnen doen; hij vond dit een wegwerpmentaliteit, in strijd met de 'menselijke ontvoogding'.²⁸

Op het vlak van vrouwen-emancipatie situeert zich de wet van 27 juni 1974, die aan beide ouders gelijke mogelijkheden toekent tot uitoefening van de ouderlijke macht zowel wat de persoon als wat de goederen van de kinderen betreft. Op dit terrein, zoals bij alles wat hierna volgt, stond bij hem een diep ingeworteld rechtvaardigheidsgevoel voorop, meer dan enig sympathiseren met modieuze emancipatie-trends.

Op het terrein van de echtscheiding heeft Vanderpoorten twee fundamentele innovaties gerealiseerd. Zijn wet van 1 juli 1974 laat echtscheiding toe op basis van een feitelijke

scheiding van tien jaar, of als gevolg van krankzinnigheid van een der partners; de tweede wet van 9 juli 1975 voorzag de automatische indexering van de uitkering na echtscheiding. Door de wet van 20 oktober 1974 werd in het strafrecht het overspel van man en vrouw op gelijke hoogte geplaatst, wat alweer een stukje hypocrisie ontmantelde. Het opheffen van strafrechtelijke gevolgen van overspel, en het opdoeken van de zogenaamde schuldvraag in dat verband, heeft hij tijdens de discussies wel als wenselijk aangeprezen, doch de realisatie was niet voor hem weggelegd. Op 24 juni 1976 keurde de Kamer Vanderpoortens wet goed die een andere reeks discriminaties wegwerkte inzake juridische bekwaamheid van de echtgenoten. Deze wet kende een lijdensweg vanaf 1958. Vanderpoorten heeft veel gedaan om de wet in 1975 klaar te krijgen als een eresaluut aan het VN-jaar van de vrouw. Naar aanleiding van deze laatste wet verklaarde Vanderpoorten dat hij geïnspireerd was door de zorg «in het huwelijk de noodzakelijke grondslag van onderling begrip en solidariteit tussen de partners te beklemtonen in het belang van het gezin».²⁹ Hij zag ongetwijfeld het gezin als dé hoeksteen der Westerse samenleving. Op een lezing te Gent noemde hij het huwelijk «een succesvolle instelling», die zich niet stoort aan «kontestatie, alternatieve formules». Het kostte hem cynisch-sceptische replieken in de pers,³⁰ en het moet gezegd dat het vrij sterk afweek, in konservatieve zin, van wat de Vlaamse PVV op haar eerste congres als zelfstandige partij, te Blankenberge op 5-7 mei 1972, verkondigd had qua begrip voor alternatieve leefpatronen, en waar zelfs de afschaffing van art. 372bis van het strafwetboek was gevraagd om niet langer strafverzwaring te voorzien voor aanslagen op de zedelijkheid gepleegd door homofielen; ook over abortus was toen meer gezegd dan Vanderpoorten lief was, en het is dus inderdaad juist dat hij zich op dit vlak van familie en gezin de rol van rem had toebedeeld op wat hij beschouwde als extravagaties die «de deugden van de Vlaamse kleinstedse elite» in het gedrang brachten, zoals *De Nieuwe* het cynisch uitdrukte, rijkelijk overdreven overigens wanneer men het geheel van zijn visies overschouwt. Men zou natuurlijk kunnen denken aan de factor generatie-verschil, waardoor tijdgenoten van boven de veertig in het begin der jaren '70, opnieuw luidop de extravagante opvattingen over intermenselijke relaties van de jonge garde van 1968 toch maar decadent gingen heten, de theorie waarbij ouderen hun ideaalbeeld steeds in het verleden projecteren, jonge revolutionairen in een lokkende toekomst. Maar ook dit is maar in zeer beperkte mate toepasbaar op Vanderpoorten voor wie even zijn hoger geciteerde tekst uit 1973, die zich duidelijk afzet tegen doemdenkers, wil herlezen.

Een symptoom van zijn familie-gezindheid is zijn actieve inzet om adoptie te valoriseren, wanneer de natuurlijke ouders zich aan hun kind desinteresserden, en om de overheveling naar pleeggezinnen te versoepelen; de beste jeugdbescherming bestond er volgens hem in de ouders hun taak als opvoeders opnieuw te laten inzien. Anderzijds wou hij de jongeren meer politieke verantwoordelijkheidszin bijbrengen door de burgerlijke meerderjarigheid van 21 op 18 jaar te brengen in een voorstel goedgekeurd door de kabinetsraad in juni 1975 maar geen wet geworden. Omgekeerd wou hij diezelfde jeugd dan weer behoeden voor het toen zeer actuele gevaar van de drughandel, die hij met de wet van 25 juni 1975 afschrikte via hogere celstraf en maximumboetes.³¹

Een geliefde schietschijf voor zijn ironische pijlen was de wet van 11 april 1936 met de beruchte lijst van «ontuchtige publikaties». Hij kreeg de zenuwen van de willekeur waarmee het ene parket wel, het andere niet oprad tegen zogenaamde overtredingen van goede zeden. De wet van 1936 is preventief en dus volgens hem ongeoorloofde censuur. Men vergete niet dat Vanderpoorten ooit de succesvolle advocaat was van de uitgever van het *Rode boekje voor Scholieren*, dat ei zo na op de lijst van 1936 werd geplaatst. Toen men hem in het parlement vroeg een boek over Degrelle te verbieden heeft hij dat geweigerd door er aan te herinneren

dat de grondwet censuur verbiedt. Op dit vlak, meende hij, moet de burger zijn verantwoordelijkheid nemen op grond van zelfdiscipline.³² Op dit terrein zat Vanderpoorten dus wel zeker op de diapason van het PVV-congres van Blankenberge. Kort voor zijn dood, op 27 oktober 1983, heeft hij een wetsvoorstel ingediend ter opheffing van de wet van 11 april 1936. De toelichting bij zijn voorstel is één der vele litteraire pareltjes van zijn hand.

Vanderpoorten en het vermijden van een abortus-oorlog

Die overeenstemming lag veel moeilijker voor de abortus-problematiek.³³ Hier lag Vanderpoorten trouwens zowel tactisch als principieel overhoop met de georganiseerde vrijzinnigheid, de Unie der Vrijzinnige Verenigingen, het Willemsfonds, het Humanistisch Verbond, etc. Die stonden namelijk achter de wetsvoorstellen Calewaert en anderen vanaf 18 februari 1971, die liberalisatie voorzagen zowel op medische, als op sociale of ethisch-sociale motieven, en dat tot en met vijftien weken zwangerschap.³⁴ Toen Vanderpoorten minister werd, was dr. Peers wegens een abortuszaak net gearresteerd, op 17 januari 1973. Het kostte hem zijn eerste interpellatie op 20 februari, waarbij zijn repliek gekenmerkt was door grote sereniteit en gematigdheid, maar waarbij toch duidelijke accenten naar boven kwamen: abortus is een sociale gesel; het is een noodoplossing voor een noodsituatie, en dus is preventie hier zeer belangrijk, en mogelijk, via een snelle depenalisering van voorbehoedsmiddelen, en via een brede campagne voor seksuele voorlichting; het probleem is emotioneel sterk geladen, en dus moet er gestreefd worden naar een zo grondig mogelijke wetenschappelijke analyse; het vraagstuk kan niet lang meer blijven liggen, zonder dat de atmosfeer explosief wordt: overigens wordt de kloof tussen wet en werkelijkheid steeds maar groter en dat is ongezond. Op één punt boekte de minister snel succes: op 9 juni 1973 wijzigde de wet art. 383 van het Strafwetboek, waardoor informatie over contraceptiva vrij werd.³⁴

De pers heeft het in die dagen juist gesteld door te poneren dat Vanderpoorten een abortus-oorlog met alle middelen wou voorkomen.³⁵ Zijn vrijzinnige vrienden duiden hem zijn lankmoedigheid ten kwade en verweten hem het probleem te begraven in commissies.³⁶ Inderdaad installeerde de minister op 23 januari 1975 een pluralistische Staatscommissie over ethische problemen onder voorzitterschap van mevrouw R. Portray. Nochtans wou hij in 1973 snel vooruitgaan, en had hij op 4 juli 1973 reeds een voorontwerp klaar tot legalisatie, dat hij meteen voorlegde aan een ministerieel comité voor ethische kwesties. In de regering gingen minister De Saeger en de hele CVP zo dwars liggen dat Vanderpoorten droef te moede zijn huiswerk moest overdoen. Het kwam zelfs helemaal niet klaar tijdens zijn drie ministerschappen van justitie, maar dat was evenmin het geval onder zijn opvolgers, waaronder socialisten die veel dichter bij het concept Calewaert stonden. Het is de tol aan elk huwelijk met de CVP, die op dit vlak haar veto had gesteld en stelt. Ik heb zelf zo vaak vergeefs tegenover gelovigen het argument gebruikt dat de vrijzinnigen met de abortuswet helemaal geen gewetensdwang aan de katholieken willen opleggen, maar dat wel het omgekeerde het geval is, dat ik gelukkig kan zijn met de hartversterkende zin uit Vanderpoortens beleidsverklaring van 1973: «De wet is niet de weerspiegeling van één moraal maar de grootste gemene deler van wat er in een natie of in een gemeenschap leeft»³⁷, en even ongelukkig als hij omdat de katholieke overzij deze deontologische evidentie niet begrijpen wou.

Vanderpoorten en de vrijzinnigheid

Hoewel hij zelf medeondertekenaar was op 13 april 1972 van een wetsvoorstel tot gelijkberechtiging van de vrijzinnigen, is hij er in vier jaar terzake bevoegd ministerschap in 1973-1977 niet in geslaagd dit punt tot een goed einde te brengen. De grote poort voor deze erkenning ware een aanpassing geweest van de wet op de erediensden van 1870, die de aanstelling had mogelijk gemaakt van morele consulenten, vergelijkbaar met het analoge netwerk van de kerken.³⁸ Precies hierin lag het knelpunt. Hoe beletten dat een aantal overjarige activisten van mei 1968 zich van deze structuur meester zouden maken om hun staaten maatschappij-ondermijnende lusten bot te vieren. Vanderpoorten had duidelijk trauma's aan de gauchisten uit zijn ministerschap van 1966-1968 overgehouden. Ook in het Willemsfonds, dat nochtans de idee steeds trouwhartig heeft gesteund, heb ik moeten optornen tegen een analoge vrees. Toen eindelijk de gesofistikeerde formules gevonden leken tegen interne minorisatie van de liberale en alle andere strekkingen binnen de op te richten vrijzinnige structuren, en ik dacht Vanderpoorten, in een vertrouwelijk gesprek, van de onschuld te hebben overtuigd, viel alweer de regering.³⁹ Een bijkomende moeilijkheid was dat hij en vele vrijzinnigen niet gelukkig waren met het feit zelf van een vrijzinnige hiërarchische structuur. Een bijkomend probleem was de financiering van de aanpassing van de wet van 1870, waarvoor hij nochtans de nodige modaliteiten had laten voorbereiden.

Aan zijn vrijzinnigheid kan overigens niet getwijfeld. Het was er wel een van een bijzonder karakter. Ze heeft nooit het parfum gehad van het fervente negentiende-eeuwse liberalisme. Hij had geen bindingen met de vrijmetselarij, maar was evenmin kerkganger. Toch situeerde hij zichzelf als antiklerikaal, enkel «als de Kerk zich moeit met dingen die haar niet aangaan: ze moet voor de eigen deur vege»⁴⁰. Tegelijk echter: «Ik ben zeker niet anti-godsdienstig en ik sta een beetje huiverig tegenover de mensen die zeggen dat alles in het heelal te verklaren is door chemische formules»⁴¹. Hij werd begraven met een kerkdienst in de Sint-Gummaruskerk te Lier.

Na 1980: de éminence grise van hel Vlaamse liberalisme

Weinig maanden reeds na zijn ministerschap, kon hij zich in het LVV in november 1977 in zijn vertrouwde oppositie-stijl, waarin hij steeds op zijn best was, verlustigen over het door hem en de PVV misprezen Egmont-pakt, waarop de regering Tindemans gestoeld was: «De Egmont-onderhandelaars lopen nu kippedriftig en op smalende toon te beweren dat de verheven en heilbrengende inhoud en zin van de Egmont-overeenkomst onvoldoende bekend zijn, en dat overigens de aanvankelijke felle weerstand voortdurend afneemt. Ik durf dit laatste betwijfelen». Tegelijk trok hij van leer tegen het «weinig democratisch karakter van de besluitvorming binnen de politieke partijen die de overeenkomst hebben goedgekeurd»⁴².

In november 1978 liet hij zich negatief uit over, de wijze waarop de regering Vanden Boeynants hals over kop een verklaring tot grondwetswijziging poogde door te duwen, met een slecht voorbereide lijst van voor verandering vatbare artikels, en zonder definitie van de algemene optiek der wijziging. Meer bepaald verzette hij zich, in zijn trouw aan het schoolpakt, tegen het opnemen van art. 59^{bis}, artikel waardoor het onderwijs kan gecommunautariseerd worden⁴³.

De ironie van het lot heeft gewild dat weinige maanden later Vanderpoorten in een kortstondig ministerschap van Justitie en Institutionele Hervormingen (18 mei - 22 oktober 1980) de followup van dit dossier te verwerken kreeg. Het was hem aan te zien dat hij niet erg geloofde in dit nieuwe huiswerk⁴⁴. Hij heeft het moeizaam bereikt compromis in de partijen loyaal verdedigd voor het parlement, maar hij was niet erg fier over dit geesteskind. Deze onvrede met een hem wat ongelukkig opgedrongen rol is oorzaak van een kortsluiting met de Vlaamse verenigingen, inclusief het Willemsfonds, voor wie hij in die dagen vóór de parlementaire discussie geen tijd wou vrijmaken voor een gesprek. Ik kan die houding vanwege een man van dialoog enkel begrijpen vanuit zijn grote moedeloosheid in die dagen, nog aangescherpt door de ziekte waarmee het ultieme gevecht begonnen was.

Na dit laatste ministerschap was de reële machtsuitoefening op het grote politieke forum voorbij. Thans vielen de ere-functies hem te beurt: informateur van de koning bij de regeringsvorming in 1981, minister van staat in 1983. Normaliter was hij toen ook senaatsvoorzitter moeten worden. Maar de kwaal was reeds te nadrukkelijk aanwezig. Werkelijke troost en fierheid vond hij wel in zijn benoeming tot burgemeester van zijn geboortestad Lier, ingaand op 1 januari 1983. Want dit maakte twee cirkels rond. Die van het renouveau van het liberalisme in Vlaanderen, want het was van 1872 geleden dat Lier nog een liberale burgemeester had gekend, namelijk George Bergmann, vader van literator Anton Bergmann.⁴⁵ De cirkel ook van zijn privé-bestaan dat in Lier begonnen was en afgesloten werd, en waar hij ook als minister, elke nacht komen overnachten was.

Om de voor de oppervlakkige toeschouwers van de dagdagelijkse politiek ietwat afstandelijke, geblaseerd lijkende staatsman van 1980- 1981 te begrijpen, maar eigenlijk toch ook wel zijn hele levenshouding, zijn er twee 'politieke testamenten' van betekenis, zijn laatste speech voor het LVV in oktober 1983 en een tekst van maart 1984, enkele dagen na zijn overlijden gepubliceerd in *Het Laatste Nieuws*⁴⁶. Enerzijds onderstreept hij dat hij zijn strijd voor Vlaamse ontvoogding steeds voerde binnen het Belgisch staatsverband: «Ik ben nooit federalist geweest. Ik heb van het België van vóór de staatshervorming gehouden en dat gevoelen is niet gestorven». Hij verklaart zich tegen federalisme, omdat het neigt naar separatisme en: «het vooruitzicht op een onverdraagzaam, egocentrisch en egoïstisch Vlaanderen beangstigt ons». Hij rilt ten overstaan van nog vele andere vormen van extremisme, het autoritarisme, waardoor in deze jaren '80 in vele landen de vrijheid gekneveld wordt, de heerschappij van elektronica en computers die onze privacy aftakelen, de waanzinnige bewapeningswedloop «waarover men zich in het Westen beklagt, maar in het Oosten zwijgt». Hij pleit heel opvallend voor een sociaal liberalisme dat evenzeer plaats ruimt aan vrije markteconomie, als aan sociale bekommernis en edelmoedigheid, nu «de economen blijkbaar geen aangepaste oplossing meer hebben voor de huidige situatie». Zijn slotwoord is een optimistische verklaring van geloof in het overwinnen van de huidige crisis, en van hoop dat die gelukkige toekomstweg zou liggen tussen «de prerogatieven van de vrijheid in een tijdperk van verwenning, en de ethische integriteit die in het humanisme wortelt».⁴⁷

W. PREVENIER

NOTEN

1. *Le Monde* (23-6-1973): «Ce serait un outrage à la pudeur de cette âme pudique que de chercher à analyser les motivations d'un fils dont le père est mort dans un camp nazi ... ; toutes les intolérances font horreur à ce grand honnête homme. »
2. In: *De Vlaamsene Gids*, jg. 1937, pp. 547-555.
3. H.V. voegde er aan toe dat de alsdan genomen bocht vanwege Liebaert «getuigde van grote politieke kunde. Later werd de h. Liebaert minister van Financiën.» Men proeft een zelfde milde ironie over die andere liberale parlementair Hilaire Lahaye, die bij het zien der massa betogers bij 50 jaar Liberaal Vlaams Verbond, de historische woorden sprak «'t Zin al Vlomsche meinschen», wat H.V. bestempelde als diens 'maidenspeech in het LVV' (*Volksbelang*, 10 okt. 1983, p. 5).
4. *Het Volksbelang*, jg. 1973, nr 11 april 1973, p. 5; voor de laatste zin: *ibidem*, jg. 1977, november 1977 ('*Volksbelang* 100'), p. 9.
5. Over de 'grote' politieke gebeurtenissen, zie Th. Luykx, M. Platel, *Politieke Geschiedenis van België*, 2 dl., 5de uitg., Antwerpen, 1985 en E. Witte-J. Craeybeckx, *Politieke geschiedenis van België sinds 1830*, Antwerpen, 1981.
6. 'De argumenten van Herman Vanderpoorten' in: '*Het Volksbelang*', jg. 1966, nr van 22 jan., bijvoegsel. Voor het W.F. standpunt: *De Schakel*, I, nr 2, mrt. 1966, p. 2 (tekst van H. Van Werveke); A. Verhulst, 'Het Willemsfonds en 25 jaar Vlaamse Beweging', in: *Gedenkboek 125 jaar Willemsfonds, 1851-1976*, Antwerpen-Amsterdam, 1977, p. 18; zie ook Luykx-Platel, *o.c.*, pp. 535-36.
7. Door *Le Soir* gememoreerd in de necrologie van Vanderpoorten, op 4 sept. 1984. Over de oppositie binnen de PVV zie ook Luykx-Platel, *o.c.*, p. 549.
8. *Le Monde*, 23 juni 1973. Zie ook Vanderpoortens 'testament' in: *Het Laatste Nieuws*, 6 sept. 1984.
9. *Het Volksbelang*, jg. 1971, nr van 31 maart, p. 7.
10. *Het Volksbelang*, jg. 1972, nr van 3 mei, p. 12.
11. *Het Volksbelang*, jg. 1969, nr van 21 juni, p. 4: «wij zijn geen voorstanders van het federalisme, noch met 2 noch met 3, noch 2,5; ... toekennen van eigen bevoegdheden op wetgevend, monetair, economisch en financieel vlak moet leiden tot separatisme».
12. *Volksbelang*, jg. 1969, nr 25 juni, p. 3; *id.*, jg. 1970, nr 3 juli, p. 8.
13. *Volksbelang*, jg. 1970, nr 3 juli, p. 8-10, met o.a. de integrale tekst van de Vlaamse motie op het PVV-congres; over deze feiten, incl. de lijst van de Vlaamse PVV-dissidenten', zie: *Keesings Historisch Archief*, Amsterdam, 1970, pp. 214-215.
14. *Het Volksbelang*, jg. 1968, nr 23 november, p. 3: «ons land dat uit de broek van een strak unitarisme is gegroeid, maar dat ook geen onbekend federalisme kan verdragen».
15. W. Prevenier, 'De vrijzinnige problematiek in het Willemsfonds tussen 1951-1976', in: *Gedenkboek 125 jaar Willemsfonds, 1851-1976*, Antwerpen-Amsterdam, 1977, pp. 44-45.
16. *Het Volksbelang*, jg. 1973, nr van 21 maart, pp. 9-11.
17. *Humo*, 23-3-1973; *Pourquoi-Pas*, 12 juli 1973; *Journal d'Europe*, 24 juli 1973; *Knack*, 22 aug. 1973; *Knack*, 5 dec. 1973; *Belang van Limburg*, 8 maart 1974; *Special*, 26 juni 1974; *De Nieuwe Gazet*, 1 aug., 1975; *Brugsch Handelsblad*, 11 okt. 1975; *Notre Temps*, 12 febr. 1976; *Knack*, 9 juni 1976.
18. *Het Volksbelang*, jg. 1966, nr van 2 april.
19. *Humo*, 23 maart 1973, pp. 17 en 20.
20. *De Nieuwe Gazet*, 1 aug. 1975.
21. Dit is een letterlijk citaat uit het regeerakkoord van 1973 (*Keesings Historisch Archief*, Amsterdam, 1973, p. 119), maar de passus komt bijna letterlijk uit een liberaal manifest van enige tijd voordien, nl. «Steeds meer», waaraan Vanderpoorten naast Grootjans meewerkte, en dat een grote rol speelde bij het opstellen van de regeringsverklaring in december 1972.
22. *Het Volksbelang*, jg. 1973, nr van 21 maart, p. 10.
23. *Humo*, 23 maart 1973, pp. 15, 17; *Keesings Historisch Archief*, 1973, p. 145.
24. H. Vanderpoorten, 'Eigentijds Justitiebeleid', in: *Rechtskundig Weekblad*, XXXIX, nr 41, 12 juni 1976, p. 2 (rede op het xxvieste Wetenschappelijk Rechtscongres van de Vlaamse Juristenvereniging te Leuven op 15 mei 1976).
25. Interview in *Notre Temps*, nr van 12 febr. 1976.

26. *Het Laatste Nieuws*, 26 febr. 1981; ook verschenen in de vragen en antwoorden van de Senaat van 26 febr. 1981 (nr. 2), p. 19.
27. *Het Volksbelang*, jg. 1973, nr van 21 maart, p. 10.
28. *Het Volksbelang*, jg. 1973, nr van 11 april, p. 6.
29. H. Vanderpoorten, 'Eigentijds Justitiebeleid', in: *Rechtskundig Weekblad*, XXXIX, nr 41, 12 juni 1976, p. 4; zie ook nog de discussie in de senaat: *Het Laatste Nieuws*, 27 en 29 april 1976, en *Keesings Historisch Archief*, Amsterdam 1976, p. 646. De wet verscheen in het Belgisch Staatsblad van 18 sept. 1976.
30. *De Nieuwe*, 10 dec. 1976.
31. Thema van zijn lezing voor de C. de Bruynestichting (*Gazet van Antwerpen*, 2 april 1976). Zie ook: *Special* van 26 juni 1974. Over het voorstel Vanderpoorten over de meerderjarigheid: *Meer rechten voor minderjarigen*, Uitg. Info-jeugd-Nationaal, Berchem, 1982, pp. 36-37; ook een wetsvoorstel Gol uit 1982 is niet verder geraakt dan het niveau van het voorstel.
32. *Humo*, 23 maart 1973, *Knack*, 5 december 1973.
33. *Humo*, 23 maart 1973, p. 25: «In Blankenberge heb ik al gezegd dat ik niet zo gelukkig was met het wetsvoorstel Calewaert. »
34. Zie hierover: F. Coulon, e.a., *Pour la dépenalisation totale de l'interruption de grossesse*, Ed., Centre d'Action Laïque, Bruxelles, 1978.
35. *Le Monde*, 23 juni 1973: «Il entend éviter maintenant une 'guerre de l'avortement', qui ramènerait le pays aux heures pénibles de la question royale ou de la lutte scolaire.»
36. *Pourquoi-Pas*, nr 2850, 12 juli 1973.
37. *Het Volksbelang*, jg. 1973, nr van 21 maart, p. 11; Prevenier, *De vrijzinnige problematiek*, pp. 53-54.
38. R. Hamaide, 'L'affirmation de la laïcité en Belgique', in: H. Hasquin, *Histoire de la laïcité*, Bruxelles, 1979, pp. 271-73.
39. Over de wetsvoorstellen tot 'gelijkberechtiging' vanaf 13 april 1972, over de bezwaren van H. Vanderpoorten, P. Van Brabant en mijzelf, zie: W. Prevenier, *De vrijzinnige problematiek*, pp. 61-64.
40. Script van de televisie-uitzending Ten huize van H. Vanderpoorten, uitgezonden op 10 febr. 1978, p. 26.
41. *Humo*, 23 maart 1973, p. 28.
42. *Het Volksbelang*, jg. 1977, nr nov. 1977, pp. 9-10; over de Egmont-kwestie: M. Platel, *De Prinsen van Stuyvenberg, historische vergissing of beslissing*, Leuven, 1979.
43. *Knack*, 8 nov. 1978, pp. 14-16; Luykx-Platel, *o.c.*, p. 717.
44. In zijn posthuum gepubliceerd politiek testament (*Het Laatste Nieuws*, 6 sept. 1984), luidt het: 'De staatshervorming van 1980 was geen bezielende bezigheid. Ze was nodig om door hartstocht ingegeven standpunten op te vangen'. Zie hierover ook: Luykx-Platel, *o.c.*, pp. 783- 785.
45. H. Vanderpoorten, *Toespraken ter gelegenheid van de installatie van het College van Burgemeester en Schepenen van de Gemeenteraad van Lier op 3 jan. 1983*, Lier, 1983.
46. *Het Volksbelang*, jg. 1983, nr van 10 oktober, pp. 4-6; *Het Laatste Nieuws*, 6 sept. 1984.
47. Ik dank ten eerste mevrouw L. Herman-Michielsens en F. Grootjans, minister van Staat, die met hun raadgevingen vermeden hebben dat ik me al te zeer zou vergissen in een aantal interpretaties, die desondanks nog steeds enkel op mijn eigen, hopelijk niet al te subjectieve, rekening moeten geschreven worden. Ik dank ook het Liberaal Archief (Gent) en in het bijzonder Luc Pareyn voor de documentatie.